

Ганна П. Рекун, Юлія І. Прус

ДІАГНОСТИКА НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВНЗ

У статті проведено діагностику навчальної мотивації студентів економічного факультету методом анкетування. У зовнішній та внутрішній мотивації навчання виділено три групи мотивів: мотиви вступу до ВНЗ, реально діючі мотиви навчання та професійні мотиви. Результати діагностики показали, що резерви ВНЗ щодо мотивування студентів до навчання є достатньо різноманітними, вимагають організаційних та виховних зусиль професорсько-викладацького складу задля компетентного впливу на підвищення навчальної мотивації.

Ключові слова: навчальна мотивація; вступ до ВНЗ; мотиви до навчання; професійні мотиви.

Рис. 6. Табл. 2. Літ. 18.

Анна П. Рекун, Юлія І. Прус

ДИАГНОСТИКА УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ ВУЗОВ

В статье проведена диагностика учебной мотивации студентов экономического факультета методом анкетирования. Во внешней и внутренней мотивации обучения выделены три группы мотивов: мотивы поступления в ВУЗ, реально действующие мотивы обучения и профессиональные мотивы. Результаты диагностики показали, что резервы ВУЗа по мотивированию студентов к обучению достаточно разнообразны, требуют организационных и воспитательных усилий профессорско-преподавательского состава для компетентного воздействия на повышение учебной мотивации.

Ключевые слова: учебная мотивация; поступление в ВУЗ; мотивы к обучению; профессиональные мотивы.

Ganna P. Rekun¹, Yuliia I. Prus²**LEARNING MOTIVATION DIAGNOSTICS OF UNIVERSITY STUDENTS**

The authors perform the diagnostics of learning motivation of an economic faculty students by means of a questionnaire. In external and internal motivation three groups of motives are determined: motives for entering a university, actually working learning motives and professional motives. The results of the diagnostics show that university's reserves in the field of students' motivation to learn and study are quite versatile and require organizational and "pastoring" efforts of the academic staff for increasing students' motivation.

Keywords: learning motivation; admission to university; learning motives; professional motives.

Постановка проблеми. Перед вищою освітою сьогодення постають нові завдання, пов'язані з новими умовами соціалізації, в т.ч. виховання компетентної особистості фахівця, з розвитком таких якостей, як високий професіоналізм, ініціативність, почуття відповідальності, вміння швидко орієнтуватися в ситуації, приймати самостійні рішення, формувати потребу в самовдосконаленні. Важливу роль у формуванні такої особистості відіграє позитивна мотивація студентів до навчання.

На користь актуальності дослідження свідчить приділення належної уваги з боку держави проблемам мотивації студентів у вищій школі з метою реалізації ідей освіти для сталого розвитку суспільства. Наприклад, 1 липня 2014 р. було прийнято Закон України «Про вищу освіту» [1], 12 листопада

¹ Karazin Kharkiv National University, Ukraine.

² Karazin Kharkiv National University, Ukraine.

2014 р. на офіційному сайті Міністерства освіти і науки України було оприлюднено проект Стратегії реформування вищої освіти в Україні до 2020 року [14]. Крім того, кожні два роки з ініціативи Європейської асоціації університетів проводиться міжнародна конференція з цієї проблематики.

Аналіз публікацій. Проблеми формування позитивної навчальної мотивації вивчали та досліджували багато педагогів і психологів. Так, А.К. Маркова зазначає, що навчальна мотивація складається з ряду спонукань (потреби і суть навчання, його мотиви, цілі, інтереси), які постійно змінюються та вступають у нові зв'язки один з одним. Тому становлення мотивації – не просте зростання позитивного або посилення негативного ставлення до навчання, а ускладнення структури мотиваційної сфери, спонукань, які входять до неї, поява нових, більш зрілих, інколи суперечливих відносин між ними [8, 14]. Саме тому аналіз навчальної мотивації вимагає не лише визначення домінуючого мотиву, але й врахування всієї структури мотиваційної сфери студента.

Слід зазначити, що серед науковців існують розбіжності в поглядах щодо пріоритетності тих чи інших видів мотивів для успішності навчальної діяльності. Найбільш адекватними навчальній діяльності окремі дослідники вважають пізнавальні мотиви (широкі пізнавальні мотиви, навчально-пізнавальні мотиви, мотиви самоосвіти) [9].

У дослідженні Н.Б. Бондаренко представлено ширший перелік навчальних мотивів: широкі соціальні мотиви; пізнавальні мотиви, що породжуються самою навчальною діяльністю; комунікативні мотиви, мотив участі в навчальному процесі; мотиви соціальної ідентифікації; мотиви особистісного розвитку; мотиви уникнення неприємностей [2].

В.М. Тимошенко підкреслює, що провідними в структурі навчальної мотивації є комунікативні, пізнавальні та соціальні мотиви, найдієвішим серед яких є мотив досягнення – прагнення до успіху в професійній діяльності [15].

Попри доволі широке висвітлення теми мотивації студентів до навчальної діяльності існують певні практичні проблеми в мотивуванні навчання студентів, що відбивається на успішності становлення майбутніх фахівців. Зокрема, особливості мотивації студентів не достатньо повно досліджуються за різними напрямками підготовки (наприклад, за напрямом підготовки «Менеджмент»), що, відповідно, формують певні особливості мотивації. Саме недостатній ступінь дослідження цієї проблеми та її безумовна важливість для організації ефективного навчально-виховного процесу у вищій школі зумовлюють вибір теми дослідження.

Метою дослідження є діагностика мотивів, які дозволяють розкрити сутність навчальної мотивації студентів.

Основні результати дослідження. Мотив – це не явище, яке саме народжується, а результат діяльного ставлення до предмету активності. Типовою помилкою викладачів вищих навчальних закладів є те, що вони в процесі педагогічної діяльності неправомірно покладаються на твердження, що студенти прийшли вчитися за власним бажанням і, виходячи з цього, є достатньо мотивованими та зацікавленими у всіх предметах, що вивчаються [10, 59]. Завдання викладача полягає в тому, щоб розуміти навчальну мотивацію студентів. Для того щоб розуміти мотивацію та прогнозувати її динаміку, важли-

во знати її стан, спираючись на результати різних діагностичних інструментаріїв.

Потреби складають змістовну частину мотивів діяльності. Мотив навчання – діяльна категорія, навчатися може тільки активна самостійна особистість. Мотивація в цьому випадку виражається в прийнятті студентами цілей, завдань навчальної діяльності як особистісно важливих та необхідних.

Мотиваційна структура студентів у вищому навчальному закладі складається з мотивів навчання та мотивів досягнення успіху [5, 11]. До структури мотивації навчальної діяльності входить велика кількість внутрішніх та зовнішніх мотивів суб'єктів навчання: пізнавальні, професійні, прагматичні, соціальні, престижу тощо.

На мотивацію навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів безпосередньо впливає якість самого освітнього процесу. Міжнародні дослідження якості освіти засвідчують, що показники якості вищої освіти України є доволі неоднорідними. З одного боку, за кількісним показником – охоплення вищою освітою – Україна перебуває в числі перших 10–15 країн світу. Доволі високі показники має математична і природнича освіта – Україна посідає тут місце не нижче 50-го. За якістю освіти з менеджменту місце України – ближче до 100-го (табл. 1).

Таблиця 1. Рейтингові позиції України за складовими Глобального індексу конкурентоспроможності*

Показник	2010–2011	2011–2012	2012–2013	2013–2014	2014–2015
Якість системи освіти загалом	56	62	70	79	72
Стан вищої і професійної освіти	46	51	47	43	40
Якість освіти з менеджменту бізнесу	108	116	117	115	88
Якість початкової освіти	49	52	43	37	40
Якість вищої математичної і природничої освіти	42	36	34	28	30
Охоплення вищою освітою	8	7	10	10	13
Кількість країн, які брали участь в дослідженні	139	142	144	148	144

* складено за даними [14].

Серед проблем вітчизняної вищої освіти, за даними анкетування, поведеного МОН України у жовтні 2013 р., найгострішими та такими, що потребують вирішення у найближчі 5–10 років, є невизнання дипломів більшості вітчизняних ВНЗ у світі (41,5%), корумпованість викладацького складу (39,9%), невідповідність викладання вимогам ринку праці (36,8%), невідповідність структури освіти потребам ринку праці (29,2%), слабка матеріально-технічна база ВНЗ (25,0%), низький культурний рівень студентів, їх слабка зацікавленість в якісній освіті (23,8%), низький рівень якості освіти в українських ВНЗ у порівнянні із світовим рівнем (22,5%) тощо [14].

Враховуючи показники якості вітчизняної освіти з менеджменту та одну з найголовніших проблем її розвитку – низький культурний рівень студентів, їх слабка навчальна мотивація – було проведено анкетування з метою діагностики мотивів навчальної діяльності студентів I–V курсів напряму підготовки «Менеджмент», спеціальності менеджмент організацій та адміністрування економічного факультету Харківського національного університету імені

В.Н. Каразіна ($n = 50$, по 10 студентів з різних курсів; 42% респондентів – хлопців та 58% – дівчата).

К. Штарке вказує на те, що на становлення особистості студента, його мотивацію впливають наступні фактори: передісторія, яка характеризує його до моменту вступу до вищого навчального закладу, сьогоденне положення та навчальна діяльність у ВНЗ, а також життєві плани майбутнього фахівця [16]. Таким чином К. Штарке виділяє часові характеристики динаміки навчальної мотивації студентів.

Враховуючи часові перспективи динаміки навчальної мотивації та різноманітні види навчальної діяльності, у розробленій анкеті було виділено три групи мотивів, які детермінують процес навчання:

- у минулому (домінуючі мотиви вступу у ВНЗ);
- у теперішньому (реально діючі мотиви навчальної діяльності);
- у майбутньому (професійні мотиви).

Оцінка внутрішньої надійності частин анкети проведена з використанням коефіцієнта Кронбаха α . Для всієї анкети $\alpha = 0,86$; для першої частини $\alpha = 0,573$, для другої частини $\alpha = 0,97$, для третьої частини $\alpha = 0,85$. Внутрішня узгодженість найвища у другій частині анкети: реально діючі мотиви, оскільки вони характеризують зону актуального розвитку студентів.

Суть анкетування полягала в наступному: респондентам було запропоновано 34 твердження стосовно мотивів навчальної діяльності, які вони повинні були оцінити за значущістю за наступною шкалою: 5 балів – дуже значущий мотив, 3–4 бали – значущий, 0–2 – незначущий. Середні значення отриманих даних анкетування представлені у табл. 2.

Внутрішня навчальна мотивація включає в себе внутрішні мотиви вступу до ВНЗ, широкі навчально-пізнавальні мотиви та мотиви самоосвіти, релевантні професійні мотиви. До її складу входять: мотиви вступу до ВНЗ (рис. 1); реально діючі мотиви навчання (рис. 2); професійні мотиви (рис. 3).

Підсумовуючи, слід зазначити, що внутрішня навчальна мотивація студентів має наступні характеристики:

- широкі навчально-пізнавальні мотиви, закладені у самому процесі навчання (інтерес до професії, набувати глибокі знання, отримувати інтелектуальне задоволення, самовдосконалення);
- при виборі майбутньої спеціальності на студентів усіх курсів навчання найбільше вплинуло бажання отримати вищу освіту, найменше – заняття у профільній спецшколі;
- у процесі навчальної діяльності найголовнішою метою є отримання глибоких знань, а уникнення осуду та покарання за погане навчання студенти взагалі не розглядають як навчальний мотив;
- на думку студентів, отримання диплому ВНЗ розкриє перед ними, в першу чергу, можливості самореалізації та започаткування власної справи, більшість респондентів не зацікавлені вступати до аспірантури та пов'язувати своє життя з наукою;
- перевага складності та обсягу навчального завдання (віддають перевагу завданням оптимальної складності);
- висока когнітивна гнучкість у навчальній діяльності;

- творче вирішення проблеми, навчального завдання;
- суб'єкт навчання продуктивно адаптується до вузівського середовища та системи освіти.

Таблиця 2. Середні оцінки мотивів навчальної діяльності студентів, бали*

№	Мотиви	Курс навчання				
		I	II	III	IV	V
I. Що сприяло Вашому вибору даної спеціальності?						
1.	Безкоштовний вступ, низька оплата за навчання	2,0	1,8	2,6	2,6	1,9
2.	Заняття у профільній спецшколі, спецкласі	1,2	1,8	1,2	1,7	0,6
3.	Бажання отримати вищу освіту	3,8	3,6	4,3	4,6	3,8
4.	Сімейні традиції, бажання батьків	1,0	2,6	1,8	1,8	2,0
5.	Поради друзів, знайомих	0,8	1,7	2,2	0,8	1,0
6.	Престиж, авторитет ВНЗ та факультету	3,2	3,4	3,9	3,9	3,2
7.	Інтерес до професії	3,3	3,5	3,8	4,2	3,6
8.	Найкращі здібності саме в цій галузі	2,7	3,3	2,9	3,8	2,8
9.	Прагнення прожити безтурботний період життя	1,9	1,7	0,1	1,9	1,7
10.	Можливість спілкуватися з людьми в процесі трудової діяльності	3,4	2,6	2,3	3,7	2,5
11.	Випадковість	1,5	1,0	1,1	0,5	0,7
12.	Бажання отримати знання, які можна використовувати в житті	2,8	3,6	3,6	3,7	2,9
II. Що є найбільш значущим для Вас у Вашому навчанні?						
13.	Успішно продовжувати навчання на наступних курсах	3,9	3,6	3,8	3,4	2,8
14.	Успішно вчитися, складати іспити на «добре» і «відмінно»	3,8	3,5	3,5	3,3	2,9
15.	Отримати глибокі та міцні знання	4,2	3,8	4,5	4,7	3,3
16.	Бути постійно готовим до чергових занять	3,1	2,6	2,8	3,0	2,1
17.	Не відставати від сокурсників	3,1	3,4	2,5	1,9	1,6
18.	Виконувати педагогічні вимоги	2,6	3,0	2,4	2,7	2,0
19.	Заслужити повагу викладачів	2,8	3,4	3,2	3,0	2,2
20.	Бути прикладом для сокурсників	3,0	3,2	2,1	2,9	1,5
21.	Домогтися схвалення оточуючих	2,5	2,2	2,6	2,8	1,7
22.	Уникнути осуду та покарання за погане навчання	2,4	2,1	1,4	1,0	0,9
23.	Отримати інтелектуальне задоволення	3,2	3,7	4,1	4,5	3,4
III. Отримання диплому дає Вам можливість:						
24.	Досягнути соціального визнання, поваги	3,7	3,4	3,0	2,9	2,0
25.	Самореалізації	3,8	4,2	3,4	3,9	3,1
26.	Мати гарантію стабільності	3,6	3,1	3,2	2,6	2,2
27.	Отримати цікаву роботу	4,0	3,3	3,0	3,7	2,1
28.	Отримати високооплачувану роботу	4,1	3,7	2,8	3,8	2,2
29.	Працювати у державних структурах	2,7	2,5	2,1	1,9	1,9
30.	Працювати у приватних організаціях	4,1	3,8	2,3	3,8	2,2
31.	Відкрити власну справу	4,2	3,8	2,7	3,8	3,7
32.	Навчання у аспірантурі	3,2	2,9	2,7	2,6	1,8
33.	Самовдосконалення	3,9	3,9	3,5	3,8	3,4
34.	Диплом сьогодні нічого не дає	2,8	2,4	3,4	1,7	2,2

* складено за результатами анкетування.

Зовнішня навчальна мотивація включає в себе зовнішні мотиви вступу до ВНЗ, вузькі пізнавальні мотиви, іррелевантні професійні мотиви. Її складовими виступають: мотиви вступу до ВНЗ (рис. 4); реально діючі мотиви навчання (рис. 5); професійні мотиви (рис. 6).

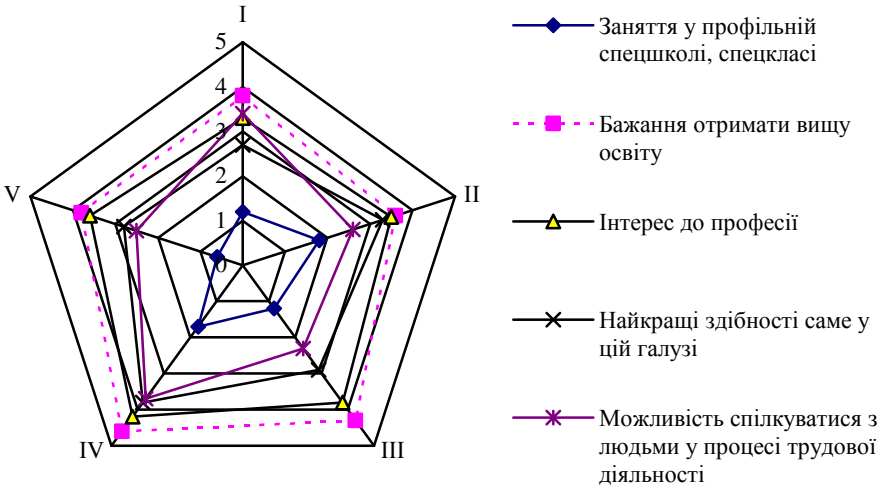

Рис. 1. Середні оцінки внутрішніх мотивів вступу до ВНЗ студентів, складено за результатами анкетування

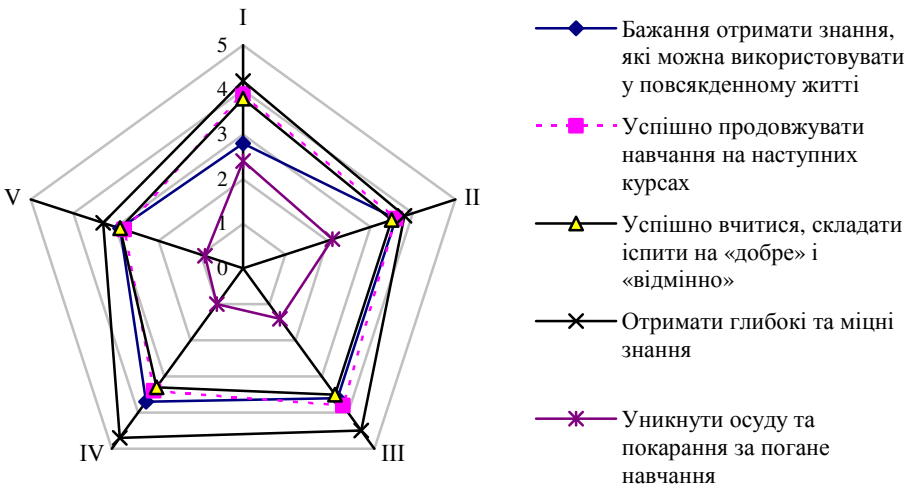

Рис. 2. Середні оцінки внутрішніх реально діючих мотивів навчання студентів, складено за результатами анкетування

Загалом, зовнішня навчальна мотивація має такі особливості:

- мотиви, не пов'язані з самим процесом навчання, знаходяться поза навчальною діяльністю (не відставати від сокурсників, заслужити повагу викладачів, домогтися схвалення оточуючих, уникнути осуду та покарання);

- найвагомим зовнішнім чинником, який впливає на вибір ВНЗ, для студентів усіх років навчання є престиж, авторитет ВНЗ та факультету; у відзначенні другорядних чинників студенти не були одноставні: для першокурсників – це сімейні традиції та бажання батьків, для студентів II, IV та V курсів – випадковість, а для студентів III курсу – прагнення прожити безтурботний період життя;

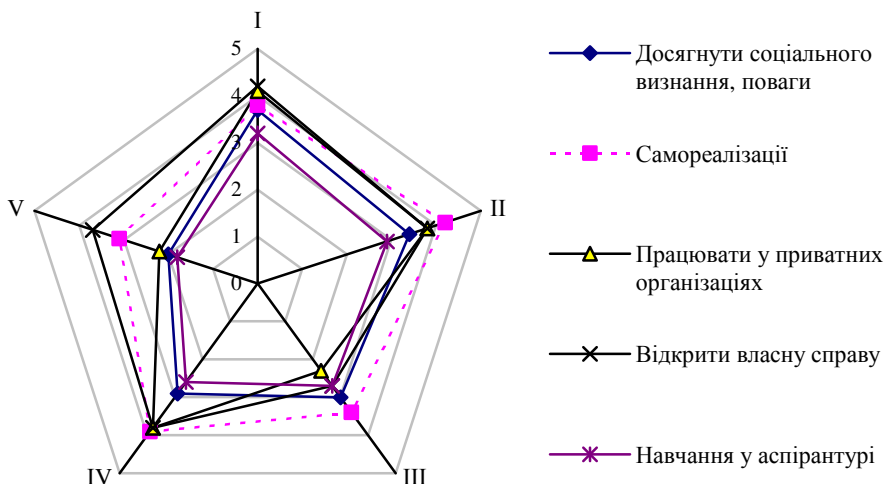

Рис. 3. Середні оцінки внутрішніх професійних мотивів студентів, складено за результатами анкетування

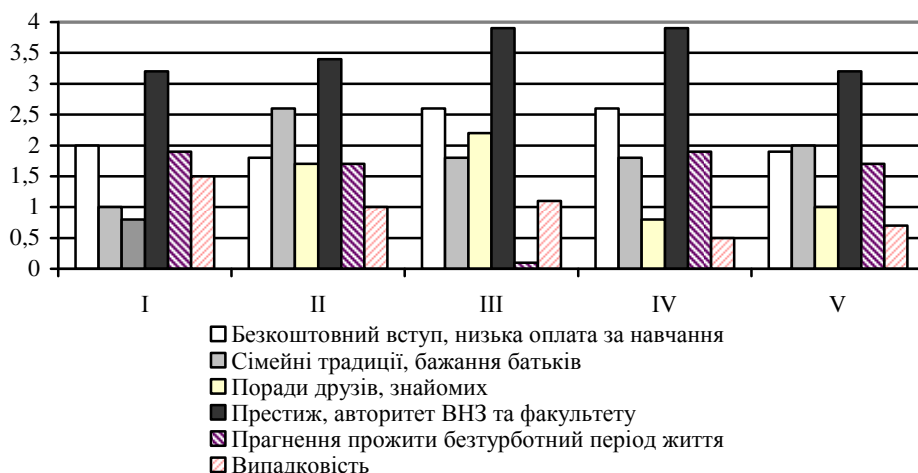

Рис. 4. Середні оцінки зовнішніх мотивів вступу до ВНЗ студентів, складено за результатами анкетування

- найсуттєвішими зовнішніми мотивами в процесі навчання для більшості студентів є прагнення бути постійно готовим до чергових занять, намагання заслужити повагу викладачів; не мотивують студентів до покращення показників власної успішності прагнення виконувати педагогічні умови та схвалення оточуючими;

- до найвагоміших зовнішніх професійних мотивів навчальної діяльності можна віднести: можливість отримати цікаву та високооплачувану роботу, можливості самовдосконалення та отримання інтелектуального задоволення; не є вагомим стимулом для навчання студентів можливість працювати у державних структурах;

- перевага надається спрощеним навчальним діям, які не займають багато часу;
- когнітивна гнучкість у навчальній діяльності слабка;
- креативність подавляється, є причиною виникнення напруженості;
- суб'єкт навчання пристосовується до вузівського оточення та системи освіти.

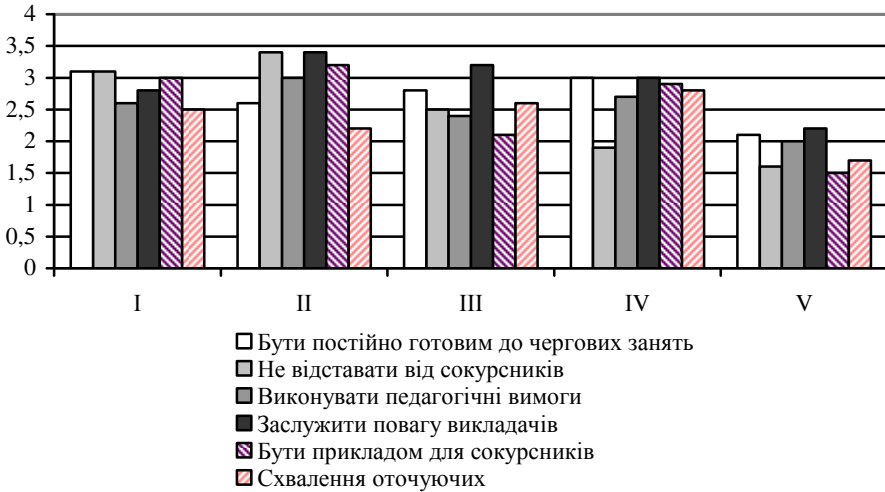

Рис. 5. Середні оцінки зовнішніх реально діючих мотивів навчання студентів, складено за результатами анкетування

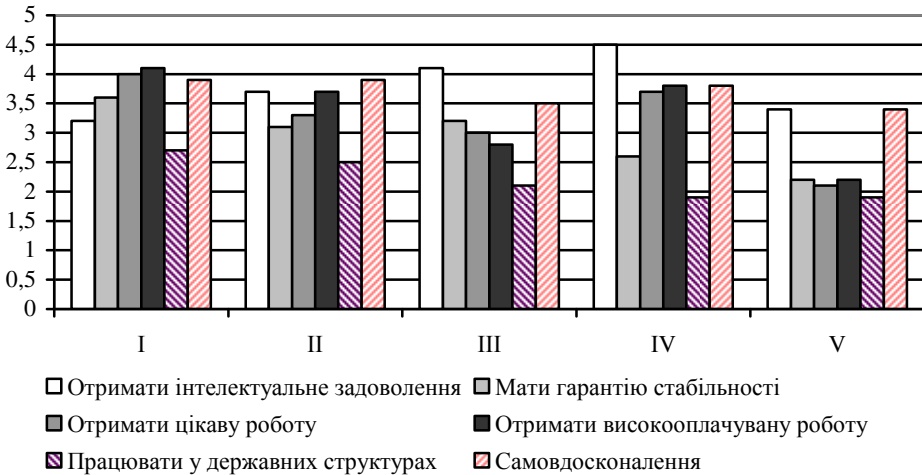

Рис. 6. Середні оцінки зовнішніх професійних мотивів студентів, складено за результатами анкетування

Висновки. Мотивація навчальної діяльності студентів – складний та багаторівневий процес, вивчення якого є важливим компонентом оптимізації підготовки майбутніх професійних менеджерів. У ході розробки та проведення анкетування було виділено структурні елементи мотивації та мотиви, які роз-

кривають сутність навчальної мотивації студентів спеціальності «менеджмент організації та адміністрування» як об'єкту діагностування.

Результати обробки анкет показали, що резерви з мотивування студентів до навчання є різноманітними та вимагають обґрунтованих організаційних та наполегливих управлінських зусиль професорсько-викладацького складу для компетентного впливу на підвищення навчальної мотивації студентів.

Дослідження показують, що основні мотиви навчальної діяльності студентів I–V курсів мало відрізняються. Серед внутрішніх мотивів переважають інтерес до професії, прагнення отримати вищу освіту з метою самореалізації та відкриття в майбутньому власної справи. Серед зовнішніх чинників навчальної мотивації студенти відзначили престиж, авторитет ВНЗ, отримання інтелектуального задоволення, бажання самовдосконалення, можливості знайти цікаву та високооплачувану роботу після закінчення ВНЗ.

Варто зазначити, що отримані в ході дослідження дані можуть бути використані в подальших дослідженнях щодо вдосконалення шляхів, методів та засобів організації навчально-виховного процесу у ВНЗ.

1. Про вищу освіту: Закон України від 1.07.2014 №1556-XVIII // zakon.rada.gov.ua.
2. *Бондаренко Н.Б.* Мотиви опанування учнями 7–9 класів іноземної мови як засобу самовираження особистості: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07. – К., 2002. – 18 с.
3. *Вершинська О.Б.* Проблеми формування навчальної мотивації студентів ВНЗ // tme.uomo.edu.ua.
4. *Заброцький М.М.* Педагогічна психологія. – К., 2008. – 356 с.
5. *Кудінов Ю.В.* Педагогічні шляхи підвищення ефективності процесу професійної підготовки студентів у вищій школі // hist.km.ua.
6. *Леонтьев А.А.* Педагогическое общение. – М., 1979. – 48 с.
7. *Малинаускас Р.К.* Мотивация студентов разных периодов обучения // Социологические исследования. – 2014. – №2. – С. 134–138.
8. *Маркова А.К.* Формирование мотивации учения в школьном возрасте. – М.: Просвещение, 1983. – 132 с.
9. *Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б.* Формирование мотивации учения: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
10. *Митина А.М.* Зарубежные исследования учебной мотивации взрослых // Вестник Московского университета. – Серия 14: Психология. – 2011. – №2. – С. 56–65.
11. Нормативи // Міністерство освіти і науки України // www.mon.gov.ua.
12. *Пакулина С.А., Кетько С.М.* Методика диагностики мотивации учения студентов педагогического ВУЗа // Психологическая наука и образование. – 2013. – №1. – С. 23–33.
13. *Плис М.А.* Факторы формирования у студентов мотивации к обучению // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2012. – №9. – С. 300–305.
14. Стратегія реформування вищої освіти України до 2020 року (проект) // www.mon.gov.ua.
15. *Тимошенко В.М.* Психологічні особливості формування мотивації досягнення майбутніх учителів (на матеріалі вивчення іноземної мови): Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2001. – 21 с.
16. *Штарке К.* Студенты. Становление личности / Пер. с нем. – М.: Прогресс, 1982. – 136 с.
17. *Швець Д.Є., Швець Є.Я.* Керованість самостійною роботою студентів як шлях для підвищення якості освіти // www.zgia.zp.ua.
18. *Kegan, P.* (2011). Problems and processes in human development. Cambridge Press. Harvard University Press. 164 p.

Стаття надійшла до редакції 26.01.2015.